

**BOROS KATALIN (DE BTK, Magyar Nyelvtudományi Tanszék):
ASSUMPTIO BEATAE MARIAE – MELY ÉGI SEREGEKKEL TALÁLKOZOTT
MÁRIA, AMÍG EL NEM ÉRTE KRISZTUSNAK A SZÉKÉT?
A történet szövegahagyományozódásának jellemzői a Horvát-kódexben**

Az *Assumptio Beatae Mariae Virginis*, azaz Szűz Mária mennybemenetele fontos és igen magasztos keresztény katolikus ünnep. Ennek tanát (*assumptio animae, corporis*), azaz hogy halála után Mária fölvetetett a mennybe anélkül, hogy teste romlást látott volna, már az ókeresztény korban megfogalmazták,¹ az 5–6. századtól kezdve ünnepelték,² s hittételként hirdette ki XII. Pius pápa 1950-ben.³ Magyarországon Szent István uralkodása óta tartják számon augusztus 15-ét Nagyboldogasszony napjaként – az ő felajánlása nyomán Mária nemcsak Patronája, védelmezője Magyarországnak, hanem tulajdonosa is,⁴ innen ered a Regnum Marianum eszméje.⁵ Már a középkorban nagy kultusza alakult ki, ami nemcsak az egyházi művészetben,⁶ hanem a magyarországi kódexeinkben is tetten érhető.⁷

A Müncheni-⁸ (1466) és a Winkler-kódex⁹ (1506) naptárában már találkozunk magyar elnevezésével: *Marianac felmenbe vetele*;¹⁰ illetve *Nagh Azzon napya*;¹¹ de részletesen tárgyalja pl. a Döbrentei-kódex (1508),¹² a Teleki Codex (1525–31)¹³ és a Kazinczy-kódex (1526)¹⁴ is.

A beszédek témájukat tekintve viszont változatosságot mutathatnak. Az ünnepnapra való emlékezés megfogalmazódhat az apostolok nézőpontjából, Mária földi halálának történetével, de assumptiójának és megdicsőülésének tudós megvilágításával is; azaz hogyan érkezik meg az égi szférákba, és hogyan foglalja el a helyét Jézusnak a jobbán. Dolgozatomban azt szeretném bemutatni, hogy a Ráskay Lea 1522-es másolatában ránk maradt **Horvát-kódex** második prédikációjában¹⁵ hogyan ábrázolják ezt a jelenetet. A magyar szöveg és latin forrása, Temesvári Pelbárt *Stellariuma*¹⁶ 10. könyvének részletei a tizenkét égi karral való találkozást írják le. Jobban megnézve összesen háromszor található a kódexben hasonlóan párhuzamosan szerkesztett felsorolás, de látszólag több különböző felépítésű kórossal.

¹ ÚJVÁRI Edit, *Mária, Szűz*, in: *Magyar művelődéstörténeti lexikon, középkor és kora újkor, VII.*, Főszerkesztő KŐSZEGHY Péter, Bp., 2007., (a továbbiakban: ÚJVÁRI 2007), 286–289.

² MANGA János, Nagyboldogasszony napja, *Magyar néprajzi lexikon, III.*, Főszerkesztő ORTUTAY Gyula, Bp., 1980., (a továbbiakban: MANGA 1980.), 683–684.

³ COURTH, Franz, *Mária-dogmák; Mária mennybevétele*, Fordította PUSKÁS Attila, in: BEINERT, Wolfgang, *A katolikus dogmatika lexikona*, Bp., 2004., 449–450.; 457–460.

⁴ Ld. a Szent Gellért püspökről szóló részben. VOLF, György, *Érdy Codex 1527., Régi magyar codexek: Érdy Codex II. fele*. Régi magyar codexek és nyomtatványok, Bp. Nyelvelmléktár. V., 1876., 325; 326.

⁵ ÚJVÁRI 2007., 288.

⁶ BÁLINT Sándor, *Augusztus 15. Ünnepi kalendárium 1–3.*, Szeged, 1998., 197–199.

⁷ MADAS Edit, *Mária-legendák*, in: *Új magyar irodalmi lexikon II.*, Főszerkesztő PÉTER László, Bp., 2000., 1431–1432.

⁸ MANGA 1980., 683.

⁹ SÁNDOR Klára, *Boldogasszony. A Bolognai Rovásémlék. A székelv rovásírás 1.* JATE Magyar Őstörténeti Kutatócsoportja, Szeged, 1991., 120.

¹⁰ NYÍRI Antal *A Müncheni Kódex 1466-ból.*, Codices Hungarici VII., Bp., 1971., 86.

¹¹ PUSZTAI István, *Winkler-kódex 1506.*, Codices Hungarici IX., Bp., 1988., 13.

¹² ABAFFY, Csilla – T. SZABÓ, Csilla, *Döbrentei-kódex 1508.*, RMKód. 19Bp., 1995., 495–510.

¹³ VOLF György *Teleki Codex 1525–31. Régi magyar codexek: Döbrentei Codex – Teleki Codex*, Nyelvelmléktár. XII., Bp., 1884., 174–190.

¹⁴ KOVÁCS Zsuzsa, *Kazinczy-kódex 1526–1541.*, RMKód. 28., Bp., 2003.

¹⁵ HAADER Lea – PAPP Zsuzsanna, *Horvát-kódex 1522.*, RMKód. 17., Bp., 1994., 125–233.

¹⁶ PELBARTUS DE THEMESWAR, *Stellarium corone benedictae virginis Marie in laudem eius pro singulis predicationibus elegantissime coaptatum*. Basel, Jakob Wolff von Pforzheim, RMK. III. 76., 1497.

Az égiek számbavételének **első** előfordulása a kódex 163. lapjától kezdődik, forrása a Stellarium 10.1.3.¹⁷ Az Úristen azt kérdezi a tizenkét égi kartól, hogy milyen ajándékokkal ruházza fel anyját. Erre válaszul tizenkét okosságot kap, amely Mária égi koronája tizenkét csillagának feleltethető meg. A tanácsolók distinctiójának felsorolását ld. a 168–169., kifejtve pedig a 190. lapig. Az eltérő két említés a distinctio és később a kifejtése.

	az első kar a Horvát-kódexben 168–190.¹⁸ (distinctio és kifejtés)	a Stellarium párhuzamos szövegében 10.1.3
1.	az angelok	angeli
2.	az elsev zvlek – embery nemzetnek elsev zvley az az · Adam es eua	primi parentes – primi parentes generis humani, scilicet Adam et Eva
3.	az zent patriarchak	sancti patriarchae
4.	az zent prophetak	sancti prophetae
5.	az apostolok – az taneytuanyok · kyk kevzevt zent istuan protomartir	discipuli – discipuli beati, inter quos et Stephanus
6.	az zent martyrok	martyres
7.	az zent confessorok	confessores
8.	az zent zvzek – az zvzek	virgines – sanctae virgines
9.	mynden valasztottak – kevzevnseggel mynden valasztottak	omnes electi – omnes generaliter electi communes
10.	zent lelek – zent lelek isten	Spiritussanctus – Deus Spiritussanctus
11.	istennek fya – istennek fya iesus cristus	Dei Filius – Dei Filius Dominus Iesus
12.	atya istennek hatalmassága	Dei Patris potentia

Az égi kórus **második** megjelenésekor Mária elé mennek a mennyország seregei, azaz minden angyal és szent, majd imádni és tisztelni kezdik őt, a Horvát-kódex 201. lapjától kezdődően. Ez betoldás az eredetileg következetesen fordított Stellarium 10.5.3 szövegébe, ld. később.

	a második kar a Horvát-kódexben 201–214.	a második kar a Stellariumban 10.5.2
1.	az patriarchaknak serege (adam, Eua, noe patriarcha, Abraham, Jsaac patriarcha, Jacob patriarcha)	turba patriarcharum (Adam, Eva, Noe patriarcha, Abraham, Isaac, Iacob)

¹⁷ Ld. a Stellarium 10. könyve 1. pars 3. articulusát.

¹⁸ Az átírást a RMKód 1994-es kiadása alapján készítettem (HAADER Lea – PAPP Zsuzsanna, *Horvát-kódex* 1522., RMKód. 17., Bp., 1994., 125–233.).

2.	az zent prophetaknak serege (moises propheta, aaron, Zent dauid propheta, Jsaias propheta, Hieremyas propheta, Ezechyel, danyel, zent ianos baptista, Zent ianos baptistanak anya zent ersebet azzon, azzonyonk marianak ev zentseges zvley · az az zent ioachym es zentseges zent anna azzon, Zent ioseph azzonyonk marianak iegyese)	turba sanctorum, videlicet prophetarum (Moyses, Aaron, David, Esayas, Hieremias, Ezechiel, Daniel, Iohannes baptista, Elizabeth sancta, sanctus Ioachim et sancta Anna, parentes Virginis, sanctus Ioseph, sponsus Mariae)
3.	martyroknak serege (az egyeb martyrok kezzel az apro zentek, Zent istuan protomartir)	sanctorum martyrum (sancti innocentes, Stephanus prothomartyr)
4.	az confessoroknak seregy	sanctorum confessorum
5.	az zent zvzeknek seregy	virginum
6.	menden bodogoknak kevzeneseges serege	turba omnium beatorum communium
7.	az istennek elevtte allo angeloknak seregy (zent gabriel archa<l>ngyal)	turba angelorum assistentium (Gabriel archangelus)
8.	az isteny zemelyek (vronk iesus az fyvnak zemelye · az atya es · zent lelek)	divinae personae (persona Filii et Pater et Spiritussanctus)

A második égi rend is a teljes hierarchiát szemlélteti, ám némileg eltérően az első kar felépítéséhez képest. Megállapítható azonban, hogy lényegüket tekintve nem különböznek a szintek. A megmutatózó eltérések (ld. a következő táblázatban, kiemelten is): az első felsorolásban első helyen álló angyalok a másodikban közvetlenül a Szentháromság előtti helyet kapják meg; az első szülők, azaz Ádám és Éva a másodikban nincsenek külön csoportban, hanem a pátriárkák seregében helyezkednek el; amíg az elsőben Szent István protomártír az apostolok között szerepel a Horvát-kódexben és a Stellariumban is, úgy a másodikban már a mártírok között látjuk az említését; illetve az első felsorolásban a hierarchia csúcsán lévő Szentháromságot külön is tárgyalja, az Atya, a Fiú és a Szentlélek is, de a másodikban az isteni személyek (*divinae personae*) közösen foglalják el a legmagasabb pozíciót.

	az első kar a Horvát-kódexben 168–190.	a második kar a Horvát-kódexben 201–214.
1.	<i>az angelok</i>	
2.	<i>az elsev zvlek – embery nemzetnek elsev zvley az az · Adam es eua</i>	
3.	az zent patriarchak	az patriarchaknak serege (<i>adam, Eua</i> , noe patriarcha, Abraham, Jsaac patriarcha, Jacob patriarcha)

4.	az zent prophetak	az zent prophetaknak serege (moises propheta, aaron, Zent dauid propheta, Jsaias propheta, Hieremyas propheta, Ezechyel, danyel, zent ianos baptista, Zent ianos baptistanak anya zent ersebet azzon, azzonyonk marianak ev zentseges zvley · az az zent ioachym es zentseges zent anna azzon, Zent ioseph azzonyonk marianak iegyese)
5.	az apostolok – az taneytuanyok · kyk kevzevt zent istuan protomartir	
6.	az zent martyrok	martyroknak serege (az egyeb martyrok kezzel az apro zentek, <u>Zent istuan protomartir</u>)
7.	az zent confessorok	az confessoroknak seregy
8.	az zent zvzek – az zvzek	az zent zvzeknek seregy
9.	mynden valasztottak – kevzevnseggel mynden valasztottak	menden bodogoknak kevzeneseges serege
10.	zent lelek – zent lelek isten	<i>az istennek elevtte allo angeloknak seregy (zent gabriel archa<l>ngyal)</i>
11.	istennek fya – istennek fya iesus cristus	az isteny zemelyek (vrontk iesus az fyvnek zemelye · az atya es · zent lelek)
12.	atya istennek hatalmassága	

Ezt összevethetjük és rokoníthatjuk az Érdy-kódex (1527)¹⁹ ünnepnapjában található égi karok első felsorolásával: kik állnak Mária elé és kik köszöntik őt; ez a Horvát-kódex második rendjével mutat hasonló felépítést.

	az első kar a Horvát-kódexben 168–190.	a második kar a Horvát-kódexben 201–214.	Érdy-kódex 488–489.
1.	<i>az angelok</i>		
2.	<i>az elsev zvlek – embery nemzetnek elsev zvley az az · Adam es eua</i>		
3.	az zent patriarchak	az patriarchaknak serege (<i>adam, Eua</i> , noe patriarcha, Abraham, Jsaac patriarcha, Jacob patriarcha)	<i>elsew zyleynk Adam es Ewa</i> mynd az zenth reeghy patriarchakkal

¹⁹ VOLF György, Érdy Codex 1527. Régi magyar codexek: Érdy Codex II. fele., Nyelvelméltár. V, Bp., 1876., 488–489.

4.	az zent prophetak	az zent prophetaknak serege (moises propheta, aaron, Zent dauid propheta, Jsaias propheta, Hieremyas propheta, Ezechyel, danyel, zent ianos baptista, Zent ianos baptistanak anya zent ersebet azzon, azzonyonk marianak ev zentseges zvley · az az zent ioachym es zentseges zent anna azzon, Zent ioseph azzonyonk marianak iegyese)	Moyses mynd az zent proffetakkal es ygaz neepekkel
5.	az apostolok – az taneytuanyok · kyk kezevt zent istuan protomartir		
6.	az zent martyrok	martyroknak serege (az egyeb martyrok kezevt az apro zentek, <u>Zent istuan protomartir</u>)	az apro zentoeek es <u>zent Isthwan prothomartyr</u> mynd az zent martyrokkal
7.	az zent confessorok	az confessoroknak seregy	az nemes pyspeketh mynd az zent confessorokkal
8.	az zent zvzek – az zvzek	az zent zvzeknek seregy	az zent zyzeknek zeploetelen sereghe
9.	mynden valasztottak – kezevnseggel mynden valasztottak	menden bodogoknak kezevnseges serege	
10.	zent lelek – zent lelek isten	<i>az istennek elevtte allo angeloknak seregy (zent gabriel archa<l>ngyal)</i>	
11.	istenek fya – istennek fya iesus cristus	az isteny zemelyek (vrontk iesus az fyvna zemelye · az atya es · zent lelek)	
12.	atya istennek hatalmassága		

A mennyei kórus **harmadik** említése – amelyben az angyali karok énekelve kérik Máriát, hogy emelkedjen magasabb égi szférákba, amíg el nem ér Jézusnak a székéhez – csonka felsorolás a Horvát-kódexben, ugyanis a harmadik kar után a nyolcadikkal folytatódik a szöveg.

	a harmadik kar a Horvát-kódexben 217–223.	Stellarium 10.5.3
1.	mykron által ment volna az cristal eegen · es iutot volna az tevzes eegben · hol vagyon az bodogoknak lakodalma	caelum cristallinum pertransiens penetrasset caelum empireum, ubi beatorum est mansio
2.	az bodogoknak mentevl alsob karokban az tevzes eegben · hol vagyon az meg kerezelt gyermekeknek · es kevzevnseges zenteknek karok	ad chorum infimum beatorum in caelo empireo, ubi est chorus puerorum baptisatorum et communium sanctorum
3.	az angeloknak korokban	ad chorum angelorum
4.		ad chorum archangelorum
5.		ad virtutum chorum
6.		potestatum ad chorum
7.		principatum
8.	az vralkodo angelok karaban	dominationes
9.	az zekes angelok karaban	ad chorum thronorum
10.	cherubyn angeloknak karaban	ad chorum cherubin
11.	az seraphyn angeloknak karaban	ad chorum seraphin
12.	helheztetet · az ev dychevsegenek zekyben · zentseges zent haromsagtwl	in thronum gloriae sit intronisata a trinitate sanctissima

A Stellariumban Pelbárt ugyanazt a kilenc angyali kart sorakoztatja fel, mint amelyről Szűcsiné Laczkó Eszter ír a szerző „angyaltanát” vizsgálva²⁰.

Több – még árnyalásra szoruló – hipotézis is lehetséges, hogy vajon miért történhetett a kódexben ez a nagy ugrás, ld. vastagítva a Stellarium szövegében.

Horvát-kódex 220–221.	Stellarium 10.5.3
<i>Harmadzer</i> menuen azzonyok maria az angeloknak korokban · ezek es dychyreek azzonyok mari at monduan · O angeloknak kyral ne azzonya · meltan magasztatol teremtet allatokon · Azert melto fe lyeb menned · es mynket meltoly meg aldanod 9 <i>Nyolchadzer</i> menuen azzonyok maria · iuta az	<i>Tertio</i> quoque ad chorum angelorum veniendo, et illi commendaverunt eam dicens: O regina angelorum, merito tu super nos exaltaris, quia cum nos praesideamus singulis hominibus custodiendo. Tu es omnium universaliter protectrix et domina. Ascendendo igitur relinque nobis tuam benedictionem! Post haec. Quarto ad chorum archangelorum veniendo, et illi commendaverunt dicens: O felix Maria,

²⁰ LACZKÓ Eszter, *Pelbárt angyaltana. „Angelus” – Temesvári Pelbárt angyalokról szóló prédikációinak párhuzamos helyei*, in: *Plaustrum seculi I. Tanulmányok régi prédikációirodalmunkról*, 2004.

vralokodo angelok karaban · Ezek es
 dychyrek azzonyonk mariat monduā ·
O nemes azzonyonk · nekevnk az
tyztevnk · hog my az feyedelmkev
dev angelok<.>nak felette legyevnk ·
 parancholyonk nekyk · Teneked
kedeg teruen zerent valo hatalmad
vagyon · mykeppen anyanak · pa
rancholny meeg istennek es · az te
zent fyadnak · Azert O nemes anya ·
 meltan meegy felyeb my nalonk
naal · es tegy mynket rezesse az te
 aldomasodban

nos quidem habemus nunciate mundo maiora,
tu vero edidisti mundo omnium maximum,
scilicet Filium Dei. Merito ergo exaltaris. Et
ascendendo relinque nos in tua benedictione!

Quinto praeterea ad virtutum chorum
veniendo commendaverunt ipsi eam dicens:
Nostrum est facere miracula. Sed tu, Virgo
summo et indicibili miraculo Deum in tuo
utero conclusisti et carne induisti, ergo dignum
est te ascendere et nobis benedictionem tuam
impertire.

Sexto pote statuum ad chorum veniendo
commendaverunt ipsi eam dicens: O benedicta
femina, nostrum est potestates daemonum
cohercere, sed tu caput serpentis contrivisti.
Digne ergo ascendis, et nos benedic!

Septimo principatum veniendo in ordinem
commendaverunt dicens: O imperatrix
omnium, nos principamur angelis, tu vero
 omnibus creaturis, iustum est ergo te ascendere et
 nos benedicere dignare.

Octavo dominationes eam commendaverunt
 dicens: O domina inclita, nostrum est
 principatibus praeesse, tu vero ut mater ius habes
 etiam Deo Filio tuo praeciipiendi, ergo ascendis
 merito, et nos benedictione tua participes facito!

A fordító, a kompilátor vagy maga a másoló gondatlansága és / vagy szótévesztése (a *Tertio* utáni *Quarto* és az *Octavo* szó hasonló írásképe vagy esetleg a *Negyedszer* és *Nyolchadzer* ugyanolyan kezdőbetűje) alapján elképzelhető, hogy figyelmetlenségből valaki lejjebb folytatta a munkáját úgy, hogy talán észre sem vette a hibázást.

Maga az idézett magyar szövegrész számos fordítástechnikai megállapításra is lehetőséget biztosít, például az *Asszonyunk Mária* kifejezés többszöri előfordulása kapcsán; milyen módosítások történtek a prédikációban, amelyek egyrészt kihagyásokban, másrészt betoldásokban, harmadrészt pedig egyéb módosításokban nyilvánulnak meg.²¹ A szövegszerkesztés sajátágaként jelentkező grammatikai túltöltést a Ráskay Lea másolatában fennmaradt *Margit-legenda* (1510) kapcsán legutóbb M. Nagy Ilona (2007)²² vizsgálta részletesen. Jellemző a kódexirodalomra, jelen prédikációra is, hogy a magyar szöveg minden grammatikai pozíciót igyekszik tartalmas elemekkel kitölteni; ez a legszembetűnőbben Mária megnevezésekor jelentkezik.

A Horvát-kódex csonka karával a Tihanyi-kódex (1530–32)²³ hierarchiája és az Érdy-kódex második felsorolása is párhuzamos szerkesztésű. A Tihanyi-kódexben a Horvát-kódex

²¹ BOROS Katalin, *Fordítás és forrás viszonya a Horvát-kódexben*, Készült a Nyelvészdoktoranduszok 11. Országos Konferenciáján 2007. december 6-án elhangzott előadást követő felkérésre, *Lingdok 8. Nyelvészdoktoranduszok dolgozatai*, Szeged – megjelenése folyamatban.

²² M. NAGY Ilona, *Szövegformáló törekvések a Margit-legendában*, *Nyelv, nemzet, identitás. Az VI. Nemzetközi Hungarológiai Kongresszus (Debrecen, 2006. augusztus 22–26.) nyelvészeti előadásai*. Nemzetközi Magyarorságtudományi Társaság, Budapest–Debrecen, 2007. II. kötet, 351–359.
http://mek.oszk.hu/05100/05146/pdf/hunkong2006_2.pdf

²³ VOLF György Tihanyi Codex 1530–32. *Régi magyar codexek: Tihanyi Codex – Kazinczy Codex – Horvát Codex*, Nyelvméltár. VI., Bp., 1877., 337–398., 385–394.

harmadik kórusához hasonló, de teljes terjedelmű felépítést látunk. Ott külön érdekesség az angyali karok sorjázásában, hogy a felsőbb karok angyalai mindig tízszer annyian vannak, mint az alattuk lévő karban (pl. 7.: száz ezerszer többen, 8.: tíz százezerszer többen, 9.: százszorszáz ezerszer többen, 10.: ezerszer ezerannyian). Az Érdy-kódexben a második esetben²⁴ az angyali karok tényleges hierarchikus rendje következik, amint áldomást kérnek Máriától, ugyanúgy, mint a Horvát-kódex harmadik felsorolásában. Ha összevetjük a három párhuzamos kart, láthatjuk, hogy nincs számottevő eltérés a három magyar kódex szövegében.

	3. kar a Horvát-kódexben 217–223.	Tihanyi-kódex 385–394.	Érdy-kódex 490–492.
1.	mykoron által ment volna az cristal eegen · es iutot volna az tevzes eegben · hol vagyon az bodogoknak lakodalma	mikoron az bodok zyz maria az tyzes ekbe Iutot uona : dicoessegoes testbe es leloekbe : holot uagon istennek es az zentoeeknek lakozassok	Es mykoron ywtottanak volna az zentoeeknek lakodalmban
2.	az bodogoknak mentevl alsob karokban az tevzes eegben · hol vagyon az meg kerezelt gyermekeknek · es kevzevnseges zenteknek karok	az legh also karba. holot uannak az kisdet germoekoek : kik az koeroestsegnek uttana ottan hamar ki multanak ez vilagbol : es az koros emboeroek : kik cak halaloknak ideien tartottanak penitenciat binoekroel	
3.	az angeloknak korokban	az angaloknak karaba	yeme eleben keleenek az also zent angelok
4.		az archangeloknak karokba – tyz annen vannak mint az alsoba	az archangyaloknak karokban
5.		az Iozagos angaloknak karokba – zazor toeben wannak (az alattuk lévőkhöz képest)	az yozagos angyaloknak karokban
6.		az hattalmas angaloknak karaba – ezoerzoer toeben wannak	az hatalmas angyaloknak karokban
7.		az feiedelmkoedoe angaloknak karaba – tyz ezoerzoer toeben wannak	az parancholoo angaloknak karokban
8.	az vralkodo angelok	az wralkodo angaloknak	az wralkodo angyaloknak

²⁴ VOLF György, Érdy Codex 1527. 490–492.

	karaban	karaba – zaz ezoerzoer toeben wannak	karokban
9.	az zekes angelok karaban	zekoes angaloknak karaba – tyz zaz ezoerzoer toeben wannak	az zekoes angyaloknak karokban
10.	cherubyn angeloknak karaban	az kerubin Angaloknak karokba – zazzorzaz ezoerzoer toeben vannak	az zent kerwbyn angyaloknak karokban
11.	az seraphyn angeloknak karaban	az serafin angaloknak karokba – ezoerzoer ezoer ezoerannen vannak	az dychoeseeges tyzes Seraphyn angyaloknak karokban
12.	helheztetet az ev dychevsegenek zekyben zentseges zent haromsagtwl	vrunk cristus iesus zent fia oetet helhoeztete Iogiara az oe dicoesegegek zekibe	az oo toerweenbely zentoeck Adamtwl foghwa mynd Ianos baptistaygh Az wy toerweenbely zentoeck dychoeseeges zent haromsaagh wr isten az eedes Isten zylew zyz anya mariaat keraly feelseeges zekben es kywalt keeppen valo ewneky megh zerzoet karban helheztee

Madas Edit (2002)²⁵ ehhez a Stellarium-beli angyali karhoz nagyon hasonló hierarchiát ír le. Iacobus de Voragine legendáskönyvében, a *Legenda aureában*²⁶ kétszer szerepel a kilenc angyali kar végtelen örvendezése Mária mennybemenetelének ünnepéről szólva, különböző sorrenddel. Jelen esetben feltehető a kérdés, hogy vajon mi lehetett Pelbárt forrása az angyali karok leírásakor. Ezt nem áll módomban pontosan megválaszolni, csak a Stellariumban említett forrásokat – pl. Dionysius Areopagitát, Szent Gellértet, Damaszkuszi Szent Jánost, Szent Jeromost – megnevezni. A szóban forgó két szöveg között az alábbi különbségek fedezhetők fel.

	Voragine 1. kar Legenda aurea	Voragine 2. kar Legenda aurea	Stellarium 10.5.3 (a Horvát-kódexben a 3. kar)
1.	angeli gaudendo	angelicis stipata choris	ad chorum angelorum
2.	archangeli iubilando	archangelicis vallata turmis	ad chorum archangelorum

²⁵ MADAS, Edit., *Középkori prédikációirodalmunk történetéből, A kezdetektől a XIV. század elejéig. Két idézet Nagyboldogasszony napjáról*, Debrecen, 2002., 27–31.

²⁶ *Legenda aurea* 511–512. et 512–513., cit. Barré, L'oeuvre Mariale, 280., Leg. aur. (krit.) 789. et 790–791. In: MADAS Edit 2002. *Középkori prédikációirodalmunk történetéből. A kezdetektől a XIV. század elejéig*, 27–28.

3. (!)	throni exultando	thronorum hinc inde possessa iubilationibus	<u>ad virtutum chorum</u>
4. (!)	<i>dominationes</i> psallendo	<i>dominationum</i> circumcincta tripudiis	<u>potestatum ad chorum</u>
5. (!)	(<u>virtutes...</u>)	principatum circumsepta obsequiis	principatum
6. (!)	principatus harmonizando	<u>potestatum</u> amplexata plausibus	<i>dominationes</i>
7. (!)	<u>potestates</u> citharizando	<u>virtutum</u> girata honoribus	ad chorum thronorum
8.	cherubin et	cherubin circumstata hymnificationibus	ad chorum cherubin
9.	seraphin hymnizando	seraphin undique possessa ineffabilibus cantationibus.	ad chorum seraphin
10.	atque ad superne divine maiestatis tribunal ducendo.	Ipsa quoque ineffabilissima Trinitas perenni tripudio sibi applaudit atque sua gratia in ea tota redundante omnes eidem attendere facit.	in thronum gloriae sit intronisata a trinitate sanctissima
11.		a – Apostolorum splendissimus ordo ineffabili laude illam extollit, b – martirum multitudo omnimode supplicat domine tante, c – confessorum exercitus innumerabilis continuum sibi personat canticum, d – virginum candidissima concio iugem choream ad suam celebrat gloriam, invite etiam infernus sibi ululat et procacissimi demones conclamant.	

Kizárhatjuk, hogy közvetlen forrása lett volna a Pelbárt-idézetnek ez a szöveg, viszont rávilágíthat az égikórus-jelenet használatának a korábbi és szélesebb körű elterjedtségére is.

Szücsiné Laczkó Eszter az általa elemzett Szent Mihály ünnepére szánt beszédek kapcsán – amelyek Pelbárt *Pomerium de sanctis* című prédikáció-gyűjteményének nyári részében található – azt írja, hogy: „Jacobus de Voragine az angyalhierarchia sorrendjében szintén egyezést mutat Pelbárttal, hiszen mindkét szerző Nagy Szent Gergely elgondolását követi az angyalok sorrendjét illetően.”²⁷ Lehet, hogy Pelbárt ott és máshol ezt a *Legenda aurea*-beli részt veszi át, de jelen esetben nem beszélhetünk tökéletes egyezésről.

²⁷ LACZKÓ Eszter, *Pelbárt angyaltana. „Angelus” – Temesvári Pelbárt angyalokról szóló prédikációinak párhuzamos helyei*, Plaustum I., 2004.

Mária mennybemenetelével kapcsolatosan a magyar szövegszerkesztés tudatosságára, illetve az ismert latinnal való szabadabb felhasználásra több észrevétel utal a Horvát-kódexben.

A magyar prédikációban a *Stellarium* 10.1.1–3. articulusai kisebb-nagyobb kihagyásokkal, de sorban következnek egymás után Szűz Mária haláláról és mennyországba való felviteléről. A 196. lapon viszont ez a rend megbomlik, ugyanis a következetesen végigvezetett *Stellarium* 10.1.3 végének átvétele megszakad, és a fordító a logikailag odaillő 10.5.2 végének szövegével fejezi be a prédikáció gondolatának lezárását. Az Úr Jézus az Énekek énekéből vett „*Surge, propera, amica mea, speciosa mea, et veni, veni de Libano sponsa, veni coronaberis!*” (Ct 2,10) szavakkal szól anyjához. A Horvát-kódexben ezután a Szentlélek is megszólal; itt kezdődik az eltérés.

A szövegalkotó jól ismerhette a *Stellarium* 10. könyvének felépítését, Mária assumptiójának jelene és az égi kar felsorakozása ugyanis Pelbárt latinjában nemcsak az idáig említett és átvett helyeken lelhető fel, hanem a prédikációgyűjtemény 2., 3. és 4. részében is, ahonnan egyáltalán nincs fordítás közölve a Horvát-kódexben.

Kétszer is jelen van a szabályosan fordított **Stellarium 10.1.3**-ban, először a kódexbeli már bemutatott első kórusnál, másodszer pedig az elhagyott utolsó részben. Szent Gellért szavaiban csak az angyali kar szerepel, csonkán.

Stellarium 10.1.3 vége, Gerardus dicit:	
	„Hodie Virginem Beatam caeli susceperunt laetando archangeli iubilando principatus armonisando potestantes citharisando cherubin et seraphin hymnisando atque ad supernum divinae maiestatis tribunal deducendo”. Haec ille.

A **Stellarium 10.2.3** végén is megjelenik egy angyali kar.

Stellarium 10.2.3	
1.	primus chorus angelorum
2.	chorus archangelorum
3.	chorus virtutum
4.	chorus potestatum
5.	ordo principatum
6.	dominationes
7.	throni
8.	cherubi
9.	seraphin

10.	sancti veteris testamenti patriarchae et prophetae ac alii Adam, Noe, Abraham, Iacob, Moyses, Aaron, David, Esaias, omnes alii sancti prophetae, Iohannes baptista, Elizabeth, Ioachim et Anna, Ioseph, sponsus Mariae
11.	sancti novi testamenti martyres, confessores, virgines et omnes electi, necnon discipuli Domini, inter quos et Stephanus prothomartyr aliique nonnulli discipuli
12.	Sanctissima Trinitas: Pater, Filius et Spiritussanctus

Ez összevethető a Stellarium 10.5.3-mal, amely az égi kórus harmadik (csonka) említése a Horvát-kódexben.

	Stellarium 10.2.3	Stellarium 10.5.3 a Horvát-kódex harmadik kórusának forrása
1.	primus chorus angelorum	ad chorum angelorum
2.	chorus archangelorum	ad chorum archangelorum
3.	chorus virtutum	ad virtutum chorum
4.	chorus potestatum	potestatum ad chorum
5.	ordo principatum	principatum
6.	dominationes	dominationes
7.	throni	ad chorum thronorum
8.	cherubi	ad chorum cherubin
9.	seraphin	ad chorum seraphin
10.	sancti veteris testamenti patriarchae et prophetae ac alii Adam, Noe, Abraham, Iacob, Moyses, Aaron, David, Esaias, omnes alii sancti prophetae, Iohannes baptista, Elizabeth, Ioachim et Anna, Ioseph, sponsus Mariae	
11.	sancti novi testamenti martyres, confessores, virgines et omnes electi, necnon discipuli Domini, inter quos et Stephanus prothomartyr aliique nonnulli discipuli	
12.	Sanctissima Trinitas: Pater, Filius et Spiritussanctus	in thronum gloriae sit intronisata a trinitate sanctissima

A **Stellarium 10.3.1**-ben az angyali hierarchiáról és Mária égi helyéről esik szó.

Stellarium 10.3.1

Prima itaque dicitur ratio dignitatis, quia Beata Virgo cum sit Mater Dei, plus distat a seraphin in dignitate et gloria, quam distet seraphin super cherubin, vel cherubin super thronos, et sic consequenter, quam etiam distent angeli super homines. Nam improportionabiliter magis differt domina a servo, quam servus a servo, quo ad dignitatem. Sed quomodo sic se habet seraphin ad cherubin, et cherubin ad thronos, et quilibet angelus ad alterum, ac sanctus ad sanctum, ut servus ad servum. Domina autem Virgo, scilicet Beatissima Maria, ut regina omnium dominaque angelorum et hominum ac imperatrix, ergo ipsa improportionabiliter debuit esse super seraphin magis, quam sit seraphin super cherubin, et per consequens multo fortius in alio ordine vel hierarchia super seraphin, tanquam dignissima omnium domina et regina.

A **Stellarium 10.3.2**-ben, egy újabb helyen Pelbárt újra csak felvonultat egy égi kart, de ez a kódex szövegéből kimaradt.

Stellarium 10.3.2 a)	
1.	chorus patriarcharum, inter quos Adam et Eva, Noe, Abraham, Isaac, Iacob etc.
2.	chorus prophetarum, inter quos Moyses, David, Esaias, Hieremias etc.
3.	chorus martyrum, inter quos Stephanus, Iohannes Baptista Machabei, et sancti innocentes, qui dicuntur martyrum flores
4.	chorus beatorum confessorum, inter quos Symeon, Ioachim, Ioseph etc.
5.	chorus sanctarum virginum et mulierum, inter quas Sancta Anna, mater ipsius Beatae Virginis, Sancta Elizabeth, mater Iohannis Baptistae, et altera Sancta Anna
6.	chorus beatorum communium, inter quos animae, quae protunc evolare debebant in caelum
7.	chorus innumerabilium angelorum, inter quos Michael, Gabriel, omnes, quoque chori angelorum, archangelorum, virtutum, potestatum, principatum, dominationum, thronorum, cherubin, seraphin etc.

Ez a felsorolás a Horvát-kódex második karával párhuzamos.

a 2. kar a Horvát-kódexben 201–214.	a 2. kar a Stellariumban 10.5.2	Stellarium 10.3.2
az patriarchaknak serege (adam, Eua, noe patriarcha, Abraham, Jsaac patriarcha, Jacob patriarcha)	turba patriarcharum (Adam, Eva, Noe patriarcha, Abraham, Isaac, Iacob)	chorus patriarcharum, inter quos Adam et Eva, Noe, Abraham, Isaac, Iacob etc.
az zent prophetaknak serege (moises propheta, aaron, Zent dauid propheta, Jsaias propheta, Hieremyas propheta, Ezechyel, danyel,	turba sanctorum, videlicet prophetarum (Moyes, Aaron, David, Esayas, Hieremias, Ezechiel, Daniel, Iohannes Baptista, Elizabeth	chorus prophetarum, inter quos Moyses, David, Esaias, Hieremias etc.

zent ianos baptista, Zent ianos baptistanak anya zent ersebet azzon, azzonyonk marianak ev zentseges zveley · az az zent ioachym es zentseges zent anna azzon, Zent ioseph azzonyonk marianak iegyese)	sancta, sanctus Ioachim et sancta Anna, parentes Virginis, sanctus Ioseph, sponsus Mariae)	
martyroknak serege (az egyeb martyrok kezzel az apro zentek, Zent istuan protomartir)	sanctorum martyrum (sancti innocentes, Stephanus prothomartyr)	chorus martyrum, inter quos Stephanus, Iohannes Baptista Machabei, et sancti innocentes, qui dicuntur martyrum flores
az confessoroknak seregy	sanctorum confessorum	chorus beatorum confessorum, inter quos Symeon, Ioachim, Ioseph etc.
az zent zvezeknek seregy	virginum	chorus sanctarum virginum et mulierum, inter quas Sancta Anna, mater ipsius Beatae Virginis, Sancta Elizabeth, mater Iohannis Baptistae, et altera Sancta Anna
menden bodogoknak kezzenseges serege	turba omnium beatorum communionum	chorus beatorum communionum, inter quos animae, quae protunc evolare debebant in caelum
az istennek elvtté allo angeloknak seregy (zent gabriel archa<l>ngyal)	turba angelorum assistentium (Gabriel archangelus)	chorus innumerabilium angelorum, inter quos Michael, Gabriel, omnes, quoque chori angelorum, archangelorum, virtutum, potestatum, principatum, dominationum, thronorum, cherubin, seraphin etc.
az isteny zemelyek (vrontk iesus az fyvnek zemelye · az atya es · zent lelek)	divinae personae (persona Filii et Pater et Spiritussanctus)	

Ugyanitt a második esetben egy Szent Gellért-idézetben található hierarchia-leírás. Az angyalok kara jelen esetben a Legenda aurea-beli második kórus sorrendjét veszi át.

Stellarium 10.3.2 b)**Gerardus dicit sic:**

„Solus Dominus Iesus Christus potest hanc magnificare, quemadmodum fecit, ut ab ipsa maiestate laudem continue accipiat et honorem

angelicis stipata choris
archangelicis vallata turmis
thronorum hinc inde possessa iubilationibus
dominationum circumcincta tripudiis
principatuum circumsepta obsequiis
potestatum amplexata plausibus
virtutum gyrata honoribus
cherubin circumstantionata hymnisationibus
seraphin undiq̄e possessa ineffabilibus cantionibus.

Ipsa quoque ineffabilissima trinitas perenni tripudio sibi applaudit, atque sua gratia in ea tota redundante omnes eidem attendere facit

apostolorum splendidissimus ordo ineffabili laude illam extollit
martyrum multitudo omnimode supplicat
dominae tantae
confessorum exercitus innumerabilis continuum sibi personat canticum
virginum candidissima – conscio – iugem choream ad suam celebrat gloriam.” Haec ille.

A **Stellarium 10.4.2.01** Mária és Jézus beszélgetését szemlélteti.

Stellarium 10.4.2.01.**Dialógus Mária és Jézus között:**

Et iterum interrogabat dicens: O fili, quales sunt illi angeli, et qui ex eis in superioribus, atque qui in inferioribus aut mediis ordinibus?

Respondit Dominus Iesus: O dulcissima mater, angeli sunt purissimi et mundissimi, tamquam specula Dei formis bonitatis. Superiores sunt in eis seraphin, et infra eos cherubin et throni; media hierarchia sunt dominationes, principatus, potestates; infima: virtutes, archangeli, angeli.

A **Stellarium 10.5.2**-ben kétszer is előfordul a kórus-jelenet, először a második kódexbeli kar forrásaként, másodsor pedig egy már ismert Szent Gellért-idézetben.

Stellarium 10.5.2 vége,**Gerardus dicit:**

„Hodie Virginem Mariam
caeli susceperunt laetando
angeli gaudento
archangeli iubilando
throni exultando
dominationes psallendo
principatus armonicando
cherubin
et seraphin hymnizando
adque ad supernae maiestatis divinae tribunal deducendo.” Haec ille.

Az idézet a Stellarium 10.1.3 végével vethető össze.

Stellarium 10.1.3 vége, Gerardus dicit:	Stellarium 10.5.2 vége, Gerardus dicit:
„Hodie Virginem Beatam caeli susceperunt laetando archangeli iubilando principatus armonisando potestantes citharisando cherubin et seraphin hymnisando atque ad supernum divinae maiestatis tribunal deducendo”. Haec ille.	„Hodie Virginem Mariam caeli susceperunt laetando angeli gaudendo archangeli iubilando throni exsultando dominationes psallendo principatus armonicando cherubin et seraphin hymnisando adque ad supernae maiestatis divinae tribunal deducendo.” Haec ille.

És végül az angyali kórus a **Stellarium 10.5.3**-ban a tárgyalt kódexbeli harmadik (csonka) kar jeleneteként van leírva.

Már korábban esett róla szó, hogy a Horvát-kódex 196. lapján a Stellarium 10.5.2 végéből vett részlet lett betoldva. Az említett részlet latin fordítása a 213. lapon (a szabályosan várt helyén) újra olvasható, azaz a két szövegpanel egyetlen forrás a latinban, viszont a kétszeri átültetésből fakadóan a magyarban – ha alaposabban megvizsgáljuk – tetten érhetők apróbb fordításbeli (például a grammatikai pozíciók tartalmas elemmel való kitöltése vagy az összetartozó toldalékos szerkezetekkel való bánásmód) vagy leírásbeli különbségek (például ugyanannak a szónak más írásképe, betűkettőzés); ld. a differenciákat kiemelve.

Horvát-kódex 196–197.	Horvát-kódex 213–214.
Zent lelek iduezle az zvz mariat monduan · Jduezlegy tyzta zvz · kyn en nyvgottam az en heet ayandokommal · Te benned zerzeek helt istennek fyanak · es az te tyzta verednek rezebevl · abrazolam cristus nak testeet · jozagos myelkevdetekkel es malaztokkal meg kazdageytaalak · hog melto lenneel az isteny anya sagra · edesseges <m> aldomasokban elevl vevlek · Azert jmmar mastan evrevly es vigagy bodogsagos zvz myndeneknek felette az istennek lata saban · Tahat azzonyonk maria alaza tosson imada zent haromsagot · es dy chyruen istent monda · Vallast tezek teneked vram kyraly · az az · atya isten · Es dychyrlek tegedet en iduezeytev istenemet · az az · iesust · Valast te zek te zent neuednek · mert segeyt seeg es oltalm letteel ennekem · az az · te zent lelek · engemet be tevluen malaztal · es meg zabadeyottad en testemet vezedelmtvevl · az az ·	Touabba zent lelek es monda · Jduezlegy tyzta zvz · kyn en nyvgottam az en heet ayandokommal · te benned zerzeek helt istennek fyanak · es az te tyzta verednek rezebevl abrazolaam cri stusnak testeet · Jozagokkal es malaztok kal tegedet meg kazdageytaalak · hog meltolenneel az isteny anyasagra · aldomasoknak edessegeben elevl vevlek tegedet · Azert mastan evrevly bodog · mendenek felette istennek lataban · Tahat az zvz maria alazatosson imad uan zent haromsagot · es dychyruen es halaat aduan monda · Vallast tezek teneked vram kyraly · az az atya isten · es e gyetemben dychyrlek tegedet istent en id uezeytevmet · az az vr iesust · Vallast te zek te neuednek mert segetseg es oltalm let ennekem · az az te zent lelek engemet be telueen · Es meg zabadeyottad az en testemet vezedelmtvevl · az az engemet eleue meg tartuan menden vezedelm tevl ·

A 197. lappal kezdődően a Horvát-kódexben egy új részben újra csak azt olvashatjuk: „minemű nagy örömmel és tisztességgel vitték Asszonyunk Máriát a dicsőségnek székéhez”, forrása a Stellarium 10.5.3, ahol a thema meghatározása és az azt követő három divisio (1. Mária minemű örömmel és vigasságos énekléssel lett bevíve a dicsőségnek székéhez; 2. miképpen magasztalta minden angyal és szent; 3. miképpen helyezte őt el a dicsőség székében a Szentháromság) után sorra következnek a fejtegető distinctiók. Ez viszont a kódex 202. lapján megtörik, és egészen a 214. lapig az előbb is említett a Stellarium 10.5.2-ből vett hosszabb részlet betoldását olvashatjuk. Ezután a Stellarium 10.5.3 ugyanott folytatódik, ahol a 202. lapon megszakadt, tehát maga az átvett 10.5.3 terjedelmileg nem sérül, csupán a 10.5.2 hosszabb átvételével bővül. Ez újabb bizonyítéka annak, hogy a második prédikáció szabadabb a forrása átvételekor a kódex első, hűbb tolmácsolású prédikációjánál.

Jelen dolgozatban Mária assumptiójának feldolgozásáról szólva igyekeztem elsősorban a Horvát-kódex-beli három angyali karról szóló szövegrészeket feltérképezni és bemutatni, de figyelmem a forrásként használt Stellarium 10. könyvére is kiterjedt. Az angyali kórusról szóló sorok érdekes és tanulságos részei lehetnek nemcsak Pelbárt latin nyelvű beszédgyűjteményeinek, de a margitszigeti apácák számára másolt Horvát-kódex prédikációit is szemléletesebbé és könnyebben befogadhatóvá teszik.

Boros Katalin (boroskata@gmail.com)